

JURIJ ZALOKAR, MAVRIČNA KAČA, RADOVLJICA,
DIDAKTA, 1990, 135 STR.

B r e d a Č e b u l j - S a j k o

"V tujino sem odšel kot eden izmed mnogih izobražencev, ki jim je 'domovina' nekega dne pokazala hrbet." Tako se glasi prvi stavek psihiatra Jurija Zalokarja v njegovi knjigi *Mavrična kača*, ki na nek način zaznamuje njegov odnos do vsega, kar je vezano na bodisi slovenski (še prej jugoslovanski) ali avstralski državni sistem. Rdeča nit skozi vsebino knjige je ravno v prikazovanju in dojemanju nepravilnosti, nehumanosti, ki prizadenejo poštenega človeka na tem ali onem koncu sveta. Zalokar svoje tovrstne izkušnje utemeljuje s konkretnimi primeri iz časa svojega službovanja v psihiatrični bolnici v Begunjah in v Melbourneu, kjer je med leti 1986 - 89 opravljal delo etničnega psihiatra za "Jugoslovane". Za nas so zanimiva predvsem njegova spoznanja, ki se navezujejo na življenje izseljencev, saj nam, sicer na poljuden način in zato laiku še toliko bolj razumljiv, razkrivajo nepogrešljivo vlogo psihiatrije pri preučevanju (slovenskega) izseljenstva.

Najprej "obdela" tako imenovano "evforično fazo zdomstva", v kateri je izseljenec zasičen z novostmi, ki mu jih ponuja okolje, v katerega se je priselil. Vendar, zaradi te zasičenosti mu postane novi svet čedalje bolj nepregleden in izseljenec "se umika v svoje ožje okolje, med rojake ali v družino, ali pa se zapre sam vase in otrpne". Zalokar meni, da "čeprav se kdo nauči navidez sproščeno živeti na tujem, vendar nekaj v njem ostane zadrženo". Tisti, ki so že po naravi občutljivi in negotovi, se le stežka postavijo zopet na trdna tla. Pri tem jim je v veliko oviro tuj jezik (predvsem manj izobraženim priseljencem). Avtor opozori na hude posledice neznanja (v našem primeru) angleščine v življenju posameznika: "ne otežuje samo sporazumevanja, ampak privede tudi v vse večjo osamljenost"; in dalje: "načne tudi sožitje med starši in otroki". Ker je jezik poleg ostalega "izraz čustvovanja in mišljenja ter obenem pot do obojega" se ta njegova funkcija pri dvojezičnih otro-

cih stežka normalno izpolnjuje, še zlasti, če jim je bil tuj jezik vsiljen. Pri odraslih pa se pogosto dogaja, da dlje ko so od materinščine, dlje so od ubranega čustvovanja.

Pomembnost, ki jo namenja avtor vlogi maternega in tujega jezika v življenju izseljenca, nas v bistvu spremlja skozi ves tisti del knjige, kjer razmišlja o njihovih usodah v Avstraliji. To je svet, v katerem je superiorno vse kar je anglosaksonsko - in to navkljub konceptu multikulture avstralske družbe, ki se v praksi poruši, *"ko se v kom oglasi privrženost lastnemu jeziku in narodnosti"*. Glorifikacija angleščine kot svetovnega jezika pomeni tudi utapljanje migrantov v njej, saj *"veliki jeziki za male ... nima-jo posluha"*. Od tod tudi posredno (če že ne neposredno) izhaja marginalni položaj majhnih etničnih skupin v avstralski družbi, saj se imajo *"Britanci ... še vedno ... za izbrano raso"*. Za marsikaterega priseljenca je *"Avstralija brez srca in duše"*, kar z drugimi besedami pomeni, da odnosi med njimi in Avstralci v veliki večini ostajajo na nivoju vljudnosti. Manjka topline, preveč pa je tudi predsodkov: tako s strani "domačinov" nasproti vsemu kar je tujega in prinešenega v "njihovo" državo, kakor s strani prihajajočih do starejše naseljenega prebivalstva.

In zakaj "domačini" v narekovajih? Ker v Avstraliji ni belih domačinov. Domačini so samo temnopolti Staroselci. Njim avtor namenja obsežno razmišljanje, v katerem išče vzporednice med neanglosaksonskimi priseljenci in Aboridžini. Oboji so, kot že rečeno, na obrobju avstralske družbe, slednji ne samo v prenesenem pomenu, temveč tudi fizično. So nekakšen "črn madež" v lastni deželi, katerega se ne da izbrisati in ki v zadnjem času celo narašča. So živi opomin dvestoletni beli kolonizaciji, ki jih ni uspela izkoreniniti.

Izkoreninjeni pa so, kot ugotavlja Zalokar (in strokovnjaki, ki jih navaja), povojni emigranti, ki se novemu okolju ne morejo prilagoditi kljub večdesetletnemu bivanju v njem. Njihov problem je v razpetosti med staro in novo domovino, kar jih postopoma "notranje izprazni". "Izvtoleni" ljudje ne živijo samo v Ameriki, temveč tudi v Avstraliji. Med njimi je beg pred domotožjem in nostalgijo različen: alkohol, pretiravanje v hrani, samomori, pretiravanje v delu - "workaholism" - pretirana družabnost, zagnanost v boju za tradicionalne vrednote, osamljenost in depresija ... V "zdomstvu" je tudi malikovanje idej mnogo večje kot doma, saj *"diaspora nosi s seboj veličino in prekletstvo. Še toliko prej, ker je misel*

velikokrat edino, kar človek lahko ponese s seboj in ohrani, potem ko so mu vse drugo vzeli".

V takšnem vzdušju, ki bralca pripelje v tragičnost in temne strani izseljenskega življenja, Zalokar navede še primere bolnikov, ki so pri njem iskali pomoč za svoje neizhodno bivanje v tujini. Spoznanja o tem, kako izseljenec sprva odide od doma zaradi težav, za katere upa, da bodo v tujini izginile, zgodi pa se ravno obratno: več in več jih je, vodijo avtorja v kritiko lastne stroke: *"Zgrešene diagnoze so pri priseljencih posebno pogoste"*. Psihatri ne razumejo (dobesedno) pacienta in posledice so napačno zdravljenje. Zdrav človek, uničen predvsem zaradi pretiranega fizičnega dela, postane uničen še zaradi jemanja močnih zdravil. Takšen izgubi družino, ne najde več mesta v družbi, izgubi samega sebe.

Zalokar se ne izogne tudi prikazu izkoriščanja psihiatrije v politične namene: etiketo duševno bolnega človeka kaj hitro lahko dobi tisti, ki je v danem času in prostoru drugačen od večine in ne sodi v njen kalup. Ostro opozori na razcvet nekaterih državnih institucij: medicini preprečujejo, da bi odpravila vzroke za obstoj množičnih bolezni (npr.: alkoholizma), saj bi s tem prenehale tudi same obstojati. Avtor kritizira znanost, ki se ločuje od tistega, kar preučuje: etnični psihatri so se marsikje spremenili v raziskovalce, katerih raziskave pa samim emigrantom v njihovem premagovanju vsakdanjih težav ne pomagajo. Zato ne gre zanemariti verskega fanatizma med izseljenci, kateremu se pogosto pridruži še narodni.

In v končni fazi: izseljenec išče dom vse do tedaj, dokler ne spozna, da ga ni nikjer in je obenem povsod, *"saj je to dom srca in ne kraja"*. Zato je za nekatere, po mnenju Zalokarja, tudi domovina prenehala biti njihov dom.

Pa vendarle: Avstralija, Avstralci, slovenski in ostali izseljenci v tem delu sveta poznajo tudi pozitivnejše strani življenja. O njih avtor (namerno?) ne piše, saj meni, da je *"tisto, kar je najlepše, vedno skrito, in če se le pokaže, zbeži kakor mavrica, če jo hočemo prijati"*.

Vsakemu, ki doživi deželo, njene ljudi in ki postane sam za nekaj časa "izkoreninjen", je prepuščena njegova lastna sodba o doživetem. Zalokarjeva je le ena izmed mnogih.